

Dr. Koncz Gábor

A „FEHÉRINGES KÖZMAGYAR”

Kányádi Sándor köszöntése 2004-ben és elkészítés 2018-ban...

„A szeretet nem nyugdíjaztatható napszámosát”, a „*fehéringes közmagyar*” köszöntöm; hét lépésben úgy, hogy elmesélem találkozásainkat; tehát azt, hogy magatartása mikor és miként hatott rám.¹

1.) A hivatalos határidőket már jóval túlnöttem, s még mindig nem tudtam olvasni. Az 1950-es évek közepén, áldott emlékezetű anyai nagymamám kínlódott velem, ám a *bab* innen is, onnan is csak *bő, a, bő* maradt. Az olvasókönyv *Ottó ütött, talált ötöt* rászoktatója kívülről ment, ha megláttam a teke rajzát, ám ez olvasásnak nem volt nevezhető. Nagyika végtelen, jóságos türelemmel bízta már-már beguruló édesapámat és megszeppent édesanyámat; nagy gyakorlata lévén az irodalom elviselésében.² A megvilágosításomért folytatott küzdelemben naponta olvasott fel meséket és verseket a Nők Lapjából. Sikerült: az irodalom kedvéért megtanultam olvasni. Vélhetően akkor találkoztam először Kányádi Sándorral. Mert később, a *Kenyérmadár* és más gyűjteményes kötetek igencsak ismerősek voltak. Akár a szerkesztés is, ahogyan hajdan a Nők Lapjában láttam, mese is, vers is volt egymás után.³ Nincs gyermekkor fa-lovacska és nincs Kányádi est fa-katona nélkül. Most is kattog bennem a dallama:

1 A köszöntő elhangzott Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány székházában, 2004. április 19.-én, a 75 éves Kányádi Sándor tiszteletére rendezett, „*A vers az, amit mondani kell*” című esten. A jelentős közönségsikerű találkozón Pécsi Györgyi irodalomtörténész (Kányádi Sándorról írt könyve Pozsonyban, a Kalligram Kiadónál, a Tegnap és Ma Kortárs Magyar Írók sorozatban jelent meg, 2003-ban) beszélgetett a költővel; a Kaláka Együttes megzenésített Kányádi verseket adott elő.

A „*fehéringes közmagyar*” = Kányádi Sándor: *Fehéringes vers*. In *Felemás őszi versek*. 2002. Jelenkor Kiadó, Pécs, 96. old.

„A szeretet nem nyugdíjaztatható napszámosa”: ugyanitt.

2 Ezúton is tudatom az utókorral: anyai nagymamám, Radácsy Ilona férje, Harsányi István (1874–1928) éppen 130 éve született. Teológiai tanárként, irodalomtörténészként hatalmas életművet robotolt össze Sárospatakon; fel is örölte a munka; Gulyás Józseffel együtt ő rendezte sajtó alá az első Csokonai kritikai kiadást.

3 Kányádi Sándor 1980 *Kenyérmadár. Verseik, mesék, történetek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

„Volt egy fa-katona.
Fából volt a lova;
kengyele, kantárja
a kádár munkája,
fából a patkója:
fa-kovács patkolta;
fából volt faragva
a föld is alatta”.⁴

Ez, a „*Faragott versike*” különösen megmaradt, először nekem is (sokáig) fa-lovacskám volt. Később, a közgazdasági, kutatói, szervezői, írni-akarás lázában gyakran eszembe jutott a *Sóhajlás* is:

„Kútnak lenni volna jó,
utas-itatónak,
diófának vagy a fán füttyentő rigónak.
Rigófüttynek volna lenni jó,
lenni bár egy hangnak;
jönni-menni volna jó,
akárcsak a harmat.”⁵

Később a dallamot, a tartalmat Kodály Zoltán változatában is átéltem: „*szerettem volna minden lenni, amire csak szükség van*”. A lassú lecsillapodásban, természet-keresésben is felmerültek régen olvasott Kányádi versek:

„Hallgat az erdő,
csöndje hatalmas;
mohát kapargat
benne a szarvas...”⁶

2.) Édesapám, Dr. Koncz Sándor (1913–1983) gazdag könyvtárában már gimnazistaként megismertem a klasszikus erdélyi irodalmat: Nyíró József, Tamási Áron, Reményik Sándor, Áprily Lajos, Krüzselyi Erzsébet napi olvasmányaim voltak. Ennek ellenére nehezen szántam rá magamat a személyes erdélyi utazásra. Fájt Erdély. Apai nagyszüleim (Koncz József és Szabó Teréz) révén felvidéki (Özörény, ma Gemerska Horka) származású is vagyok, s amióta lehetett piros útlevelem, gyakran és szívesen, de szen-

4 im 52. old.

5 im 63. old.

6 im 10. old.

vedőn jártam Szlovákiába. A trianoni szétszaggatást azzal is megéltem, hogy lelkemben parallel volt ezzel a Sárospataki Református Kollégium 1952-es szétverése, a teológiai tanár édesapám elüldözése. Neki már gyakorlata volt az elviselésben, hiszen korábban, a visszacsatolt Észak-Erdélyben a Magyar Királyi Csaba Királyfi Gyorsfegyvernemi Hadapródiskola hitoktató lelkésze volt Marosvásárhelyen. Innen is ered a gazdag erdélyi szellemi paksaméta. (2018. évi kiegészítés: Az örökségről lásd a Napút folyóirat, általam, szerkesztett, „Családi reformáció” témájú, 2017. évi 9. számát). Tamási Gáspár: *Vadon nőtt gyöngyvirág* című könyve lett a vándorbotom, amely 1971-ben jelent meg, Kányádi Sándor előszavával: „Vannak helyek a Székelyföldön, ahol az ember csak lenyomja az ásót és borvíz tör fel. Odább lépik párat, ott is lenyomja, onnan is borvíz tör fel, s még izbeni különbség is szokott lenni a két forrás között. Aztán melyik palackba, melyik korsóba kerül, vagy csak elcsurog a füvek, s virágok tövére...”⁷ Ezt olvasva nem halogattam tovább az utazást, vittem magammal a kötetet is. Tocsogtam a borvíz buzgárokánál. Meglátogattam Farkaslakán Tamás Gáspár bácsit. Bölcselkedő zavaromban azt találtam kérdezni:

- Egyedül tetszik lenni?
- Most már nem, hogy itt van.
- Azelőtt?
- Azelőtt a legyek voltak itt.
- Nem savanyú ez a fű a tehénnek, Gáspár bácsi?
- Őtet kérdezze, én nem kóstolgotom.

Szóval, így elvontunk, dedikálta is a könyvet. Próbálom megfejteni, hogy akkor, 1972-ben, 22 évesen, mit és miért huzigáltam alá. Megjegyzem, hogy tőle tanultam: megtiszteli az írást, előtte megmosdik, és fehér inget vesz fel. Mint teszi azt Kányádi is!

Kolozsvárott felkerestem Apám régi barátját, valahol a Farkas utcai templom közelében, a börtönből szabadult László Dezső bácsit (most is látom kékfoltos arcából szeme ragyogását; s ím, kisütött a nap; odaátról tán ide nézett...). Meglátogattam persze Kányádi Sándort.

Persze... persze szorongva: mi a csudát keresek nála, miért költöm el az idejét. Nem kellett semmit se magyarázkodni. Menjünk sétálni, mondta; és sétáltunk, mesélt, és hálás voltam, hogy a *bab* végül

is *bab* lett, hogy tudok olvasni; hogy megértem a kicsinységemnél hatalmasabb nemzeti szorongást, amit később versében így olvastam:

Alkalmi halhatatlanság

„olykor sikerül megszólítanom
leszólítanom egy-egy ismerős
járókelőt vagy ő szólít meg
szólít le engem hogylétem sőt
verseim felől érdeklődik és
olyankor én előhúzok egy frissiben
írt vagy már régóta fiókban
avasodó verset és fölolvassom
de inkább fölmondom neki
bizonyosságul hogy élek elegelek
írok írogatok még közben
szemem sarkából az utcát
kémlelem s ha véletlenül
gyanúsabb szakmabéli vagy
éppen hivatalos közeg
közeledne sietve zsebre
csapom elharapom a verset”.⁸

3.) Barátságok elmélyülését is köszönöm Kányádi Sándornak. Az 1970-es évek elején még nem voltak saját halottaim. Beke Pál barátom – akinek többek között a Pécsi Györgyivel való ismeretséget és így e mai estet is köszönhetem –, egy november elsején pakolt, hogy megy haza. Hova? Nagyalambfalvára. Miért? Hát halottak napja lesz... Azóta, a szaporodó, szétszórt sírokat a sohasem látott Nagyalambfalvára (Kányádi szülőfalujába) gyűjtöm össze, mert a temetőt pontosan így képzeltem el:

„kertiünk végében düllendő
kövekkel kicsi temető...
s a kert végében kis patak várnak
vén szilvafák alatti”.⁹

Az 1980-as években még nem volt nálunk szokás, hogy közigazdászok költőket idéznek; s bizony gazdasznak éreztem magam irodalmi társaságban, s irodalmárnak a közigazdászok között. Egyszer Kányádit idéztem Kemenes Ernő barátomnak. Bár tudtam rendkívüli tájékozottságáról, mégis meglepett, hogy ismerte ezt a verset. Újabbal és újabbal próbálkoztam; azokat is ismerte. Még közelebb kerültem hozzá, ám az csak később derült ki, hogy Kányádi nagy

⁷ Tamási Gáspár 1971 *Vadon nőtt gyöngyvirág*. Emlékezés. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

⁸ Kányádi, 2002. 19. old.

⁹ im. 44. old.

barátja. Ismerve Kemenes viccelődő, ám elkerülhetetlenül kemény kritikai megjegyzéseit gazdaságról, politikáról, napi tévelygésekről, el-eltűnődök, hogy micsoda témák lehettek az *Ötkörömrre* (Kemenes Ernő barátomnak egy esti beszélgetés emlékéül) vers ihletői:

„van még egy bátor (?)
lehetőség előbbre
hozni a véget
megalázkodni
vénen se szeretnék ha
eddig kibírtam”.¹⁰

4.) Kányádi is segítette a fejlett szocializmus ideológiai lényegének megértését:

„Inget s lábravalót
szabatott a tirannus
a szabadság zászláiból,
abban reménykedvén,
hogy a sűrű mosásban
végképp kifakulnak...”

És segített a külhoniak lényegének megértésében is:

„vagyunk amíg
lenni hagynak
se kint se bent
mint az ablak”¹¹

5.) Kányádival is járom az Isten-keresés és feladat-vállalás útját:

„Valaki jár a fák hegyén
ki gyűjtja s oltja csillagod. Csak
az nem fél kit a remény már
végképp magára hagyott én félek
még reménykedem ez a megtartó
irgalom
a gondviselő félelem kísért
eddiggi utamon”.¹²

Kányádi is erősíti az Apámtól tanult *hittel és humoral* élet-vezetés elvet és magatartást. Pécsi Györgyi idézem: „... költészete minden tragikumával, fájdalommal együtt sem csak tragikus: belengi a derű,

10 im. 57. old. http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/KANYADI/kanyadi15172_kv.html

11 im. 8. old.

12 Kányádi Sándor 1997 *Valaki jár a fák hegyén* című kötet címadó verse. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

az *ironia, a humor, a játék, a fanyar-vidám anekdotázó kedv, melyek együttesen a költő minden társadalmi, történelmi tapasztalata ellenére is az élet igenlését, az egyetemes létbizalmat erősítik*”.¹³

A létbizalmat – bizony úgy is, ahogyan az erdélyi származású, híres püspök, teológus, író, Ravasz László ma különösen érvényes népesedési tételét: „*azé az ország, aki teleszüli*” – elibénk adja:

„hazát nemcsak hü
karddal hü hüvellyel is
lehet szerezni”.¹⁴

6.) Még messzi van, ám Kányádi vezet a bölcsesség kora felé:

„...a költészet akárcsak a szerelem egy ember dolga azé, aki szeret, senki sem követelheti meg attól, akit szeret, hogy az őt viszontszeresse, ha viszontszeretik örvendetes, sőt boldog állapot, de köztudomásúan a boldogtalan szerelmekből is szoktak, sőt azokból szoktak nagy katartikus erejű művek születni, senki nem kér, nem kényszerít senkit sem arra, hogy írásra adja a fejét...”¹⁵

A belülről támadó démonok csendesítése mellett a kívülről támadók acsarkodása, az új rémek ügyében is van figyelmeztető üzenete:

„*ösöm ösödnél
ösebb
hösöm hösödnél
hösebb...*”¹⁶

Az öregedés magyar remekművei (Déry Tibor: Kedves Boóper; Illyés Gyula: Kháron ladikján) után, íme, a Kányádi által adott útravaló: *Megvonja vállát az idő...*¹⁷ Aztán:

„*mint öreg fát az őszi nap
lemenőben még beragyog és
elköszön a szerelem*”¹⁸

13 vö. az 1. jegyzetben Pécsi Györgyi, i. m. 10.

14 Kányádi 2002 *Felemás őszi versek*, 55. old.

15 im. 128. old.

16 im. 10. old.

17 http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/KANYADI/kanyadi15172_kv.html

18 im. 36. old.

Rezignáltan veszem tudomásul, hogy mostan-
ság gyakran eszembe jut az őszi ragyogású
Szerelmes vers:

„*valamikor egymásba-kulcsolt
ujjakkal andalogtak a
jótékony cinkosságot
sejtető holdvilágon*

*későbbben egymást átölelve még világos
nappal sem röstellték együvé tartozásuk
akkoriban
illetlenségnek számító demonstrálását*

*hosszú utat tettek meg együtt
látszólag a párhuzamosakhoz hasonlóan*

*most újra egymás kezét fogják egymás
lépteit vigyázva lábuk elé nézve
tipegnek a rosszul világított gidres-
gödörös járdán*

*egyetlen vágyuk mielőbb
épségben hazaérni”¹⁹*

7.) A hetedik lépés, mint a táncban: vissza a kezdethez, a gyermekkorhoz. *Meglepődtem*, amikor a boltban „lebácsiztak”. *Meghökkenem*, amikor a villamoson átadták a helyet. Aztán amikor a kukorica sorból kiért egy feketére sült, kapáló, fürdőruhas tünemény, bámultam, mint az egyszeri csodát. *Megrázkódtam*, amikor kikapálta magát az apja, és szólt: köszönj szépen kislányom, ő a Gábor bácsi... És *előntött az öröm*, hogy valaki 52 éves koromban, a homályon át, felidézte bennem a lelkes ifjút, mert 2002-ben így dedikálta könyvét: *Koncz Gábornak köszönettel a hűségért, találkozásaink emlékéül sok szeretettel Kányádi Sándor bácsi.*

Ahogy Hozzád korosodom, Kedves Sándor
Bátyám, szeretettel kérlek, hogy hittel és humorral

„*építsd föl minden éjszaka
építsd föl újra s újra
amit lerombol benned a
nappalok háborúja”²⁰*

+1 lépés, 2018-ban. Június 20-án, a könyves-
polc előtt téblábolva hallom: meghalt!... Kihúzó a
sok helyen behajtogatott, cetlizett, aláhúzgált „*Fele-
más őszi versek*” című kötetet, belenyitok, éppen itt:
„... a halál mindig korai, mert egyetlen élet sohasem
elégg hosszú mondat...” (Kányádi 2002:116). Hirte-
len eszembe jut, hogy fentebb, a második lépésnél
említett, sétára invitálás nem turisztikai célú volt.
Az „*Alkalmi halhatatlanság*” című versét újra olvas-
va, bizony, az élő fülektől kellett tartani. Aztán: az
utolsó találkozásunk. Budapesten, a 6-os villamo-
son kapaszkodott. Mellé húzódtam, nem vett észre,
rákezdtem a fentebb már idézett „...*inget s lábra-
valót...*” Nem fordult felém, válaszolt: „*Itt a hatos
villamoson, köszönteni engemet, alighanem a Koncz
Gábor, skandálja a versemet...*” Derűtség támadt...
Sándor Bátyám! Köszönöm, hogy biztatóan nézel
rám a könyved fedeléről és köszönöm, hogy olvas-
hatlak!

Kányádi Sándort (1929. május 10. – 2018. jú-
nius 20.) a születése kilencvenedik évfordulóján,
2019-ben, megidéző estet szervezek a TIT Stúdió-
óban. Meghívom mindazokat, akik tizenöt éve, az
Alapítványnál ott voltak. Kérem és várom a javasla-
tokat! www.tit.hu Mail: drgaborkoncz@t-online.hu

¹⁹ http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/KANYADI/kanyadi15172_kv.html

²⁰ im. 35. old.